سیمین؛ داستان‌نویسی که زن را از حاشیه به متن آورد

19 اسفند 1403

نسیم خلیلی، نویسنده و پژوهشگر ادبی گفت: زن اغلب در گفتمان روایی سیمین دانشور نقش کلیدی و قهرمانانه دارد، فعال و صاحب‌نظر است و زیر سایه قهرمانان مرد قرار ندارد.

سیمین دانشور، نویسنده و مترجم ایرانی و همسر جلال آل احمد بود؛ نویسنده‌ای صاحب‌سبک در ادبیات و داستان‌نویسی ایران که فخر نویسندگی ادبی در بین زنان ایرانی محسوب می‌شود و به اذعان اهالی ادبی و منتقدان، تاثیری که او بر داستان‌های ایرانی بعد از خود گذاشت، ستودنی و غیرقابل‌انکار است؛ به گونه‌ای که نویسندگان بسیاری بعد از سیمین دانشور، از سبک داستان‌نویسی او بهره بردند و تلاش کردند پا جای پای سیمین بگذارند.

از میان آثار این نویسنده بزرگ معاصر، سووشون یکی از برجسته‌ترین رمان‌های معاصر است؛ کتابی که از زمان انتشارش بارها تجدید چاپ شده است و مترجمان مختلف آن را به زبان‌های گوناگونی مانند روسی، آلمانی، انگلیسی، فرانسوی، ژاپنی، چینی و ترکی ترجمه کرده‌اند. این اثر نخستین رمان فارسی تاریخ ادبیات ایران است که نویسنده‌ی اش یک زن است؛ رمانی که محدودیت‌ها و شرایط زمان خود را نقض می‌کند و به عنوان یکی از آثار ضروری برای درک تاریخ معاصر ایران شناخته می‌شود.

همزمانی سالروز درگذشت سیمین دانشور با روز جهانی زن بهانه‌ای است تا با نگاه به آثار این نویسنده به بررسی انعکاس نگاه زنانه در ادبیات معاصر بپردازیم.

نسیم خلیلی، نویسنده و پژوهشگر ادبی با تاکید بر اینکه نگاه سیمین به زن و زنانگی در داستان‌هایش نگاهی کمال‌یافته و باشکوه است، توضیح می‌دهد: «زن اغلب در گفتمان روایی او نقش کلیدی و قهرمانانه دارد، فعال و صاحب‌نظر است و زیر سایه قهرمانان مرد قرار ندارد، استاد دانشگاه است، درس می‌دهد، نقاش است، شریک و همراه زندگی‌اش را به تنهایی و با سبک سنگین کردن‌های نه احساسی که عاقلانه و محک زدن‌های فکورانه انتخاب می‌کند، فریب نمی‌خورد، فعال اجتماعی‌ست، جهان را با نگاهی تحلیلی می‌بیند و حتی اگر مرد در داستان او قهرمانانه ظاهر شود همچنان قهرمان اصلی زن است، زنی که افزون بر اینکه یک حامی به شدت تاثیرگذار است، در عین حال مشحون از آن ویژگی‌هایی‌ست که زن در تعریف سنتی خود واجد آن است و با آن وجه مادرانگی خود وصف می‌شود.»

به گفته خلیلی چنین بازتابی را در سووشون بیش از هر جای دیگر می‌توان دید. وی به شخصیت زری در این اثر اشاره می‌کند و می‌افزاید: «در یکی از بهترین شخصیت‌پردازی‌های ادبیات داستانی تاریخ معاصر ایران، شخصیت هویت‌مند زری را می‌بینیم. زری زنی قوی، اندیشمند، فعال اجتماعی به‌ویژه در امور خیریه و منتقد سیاست‌زدگی مردان است اما در عین حال دانشور او را جداشده از جامعه زنان سنتی

تصویرش نمی‌کند، و برای همین است که زری گل می‌کارد، به خانه میرسد، اهل آراستن است و... این در حالی‌ست که در روایت جزیره سرگردانی و آن سه‌گانه مشهور، زنانی هم تصویر شده‌اند که در لاک اندیشیدگی خود فرو رفته‌اند و به نظر می‌رسد بیش از هر چیز بازتابی از شخصیت واقعی و مستقل خود سیمین باشند در زندگی واقعی‌اش به عنوان یک متفکر و آموزگار که همواره این وجوه از شخصیتش بر دیگر وجوه می‌چربیده است.»

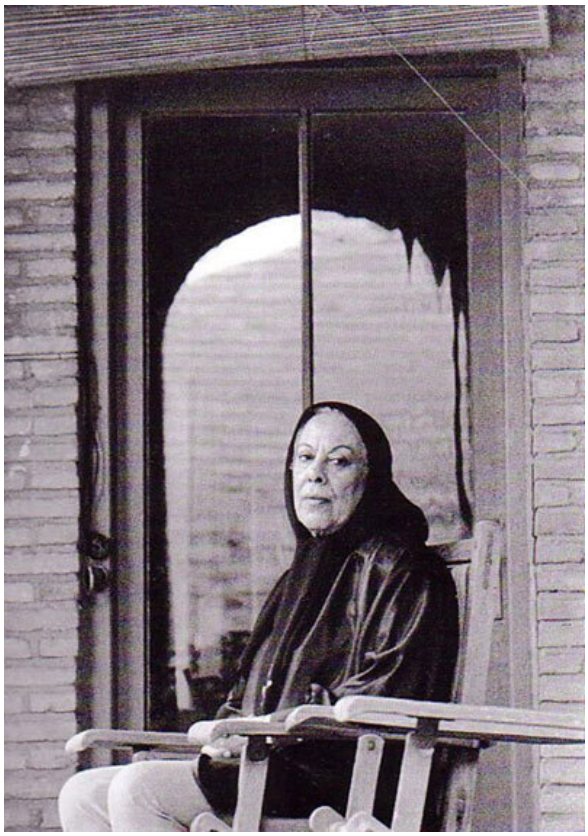

این پژوهشگر معتقد است، این شکل از شخصیت‌پردازی به روحیه و مشی و سلوک سیمین ارتباط دارد که جایی هم خود در گفت‌وگو با هوشنگ گلشیری اشاره کرده «درونگرا نیستم برون‌گرایی با نگاهی شهودی‌ام.» همین باعث می‌شود زنان گفتمان سیمین زنانی بسیار فعال، اجتماعی و برون‌گرا باشند و در عین حال شفافیت درونشان، غم‌هایشان، دل‌شکستن‌هایشان، دلتنگی و خشمشان را هم ببینیم. اما وجه غالب آن روحیه فعال و برون‌گراست. حتی در کتاب عاشقانه «غروب جلال» هم سیمین را فقط در نقش همسر و دلداده جلال نمی‌بینیم بلکه او را یک راوی زنده و شاهد نزدیک زندگی و مشی و جهان‌نگری و روش‌شناسی داستان‌نویسی آل احمد می‌بینیم که دغدغه دارد سلوک و زندگی نه فقط همسرش که یکی از مهم‌ترین نویسندگان ادبیات داستانی ایران را مستند کند.

سووشون مشهورترین اثر سیمین دانشور است که نویسنده در آن فقط زنان قهرمان داستانش را بازنمایی نمی‌کند بلکه از زنان فرودست هم می‌نویسد، با جسارت و واقع‌بینی از زنان روسپی می‌گوید و از زنان زندانی، زنان دارالمجانین، گروه‌های به حاشیه‌رانده شده‌ای از جامعه زنان که توجه به جزئیات زندگی آنها رهیافتی جسورانه به موضوع زن در جامعه سنتی را می‌طلبد.

هیچ شکی نیست که سیمین دانشور نقطه عطف مهمی در ادبیات داستانی ماست از این منظر تاثیر

اندیشیدگی سیمین فراتر از تاثیر بر زنان داستانویس است و بر جریان داستان‌نویسی در ایران تاثیر مهمی گذاشته است.